
Miasta wojewódzkie płockiego (aneks).

Notatki Płockie 20/3-82, 14-18

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Miasta województwa płockiego (aneks)

GĄBIN — osada wczesnośredniowieczna. Wzmiankowany w XII w. w licznych dokumentach. Leżał przy bocznej drodze łączącej się ze szlakiem handlowym prowadzącym z Torunia do Lwowa. Prawa miejskie otrzymał przed lub w 1322 r. W wyniku powtórnego nadania praw

miejskich w 1437 r. miasto otrzymało szereg przywilejów i nadań od księcia Ziemowita V. Po włączeniu do Korony Królestwa Polskiego w 1462 roku pełnił funkcję powiatu.

Największy rozkwit miasta notujemy w XVI wieku. Wówczas Gąbin słynął z wyrobu sukna zwanego multanem oraz kuśnierstwa.

W XVII wieku miasto zostało potwornie zniszczone w okresie potopu szwedzkiego, pozostało tylko 14 domów i kościół z XII w.

Mieszkańcy miasta brali żywy udział w walkach narodowo-wyzwoleńczych w okresie zaborów, szczególnie w okresie powstania styczniowego i rewolucji 1905 r. W 1898 r. powstaje w Gąbinie Ochotnicza Straż Pożarna.

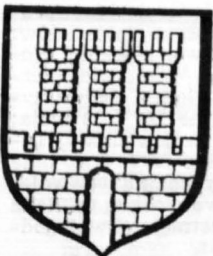
W okresie międzywojennym miasto pełniło funkcje usługowe dla wybitnie rolniczej okolicy. W roku 1939 Gąbin liczył 7,0 tys. mieszkańców (w 1921 — 5,8 tys.). Wybudowano remizę strażacką i budynek szkoły podstawowej. We wrześniu 1939 r. miasto znalazło się w zasięgu bitwy nad Bzurą. Zostało dotkliwie zniszczone.

W okresie okupacji poniosło duże straty ludnościowe. W trzech egzekucjach w mieście rozstrzelano 40 osób.

19 stycznia 1945 r., zostało wyzwolone przez Armię Radziecką. W okresie trzydziestolecia Polski Ludowej miasto wzbogaciło się o liczne instytucje i zakłady — Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska”, Spółdzielnię Pracy Usług Wielobranżowych „Pokój”, G.Z-3 produkujące walizki adapterowe. Gimnazjum przekształcone w Liceum Ogólnokształcące, Zasadniczą Szkołę Zawodową i Technikum Mechaniczne.

W 1974 r. w Konstancynie k. Gąbina zbudowano maszt antenowy Warszawskiej Radiostacji Centralnej o wysokości 646 m.

Obecnie miasto Gąbin liczy 3884 mieszkańców, pełni funkcję miasta-gminy. Zabytki: Ratusz klasycystyczny z końca XVIII wieku, dom również w stylu klasycystycznym z 1809 r., w Rynku pomnik pomordowanych.

GOSTYNIN — osada wczesnośredniowieczna datowana przez uczonych na wiek VI—XI. Na terenie grodziska na zachód od miasta nad rzeką Skrwą został zbudowany zamek. Gród gostyniński był, jak wiele innych — ośrodkiem władzy administracyjno-wojskowej, społecznej i

religijnej. Najstarsza pisana wiadomość o Gos-

tyninie i jego zamku pochodzi z roku 1268. Zamek gostyniński leżący na pograniczu Mazowsza i Kujaw miał niezwykle istotne znaczenie zarówno dla książąt mazowieckich jak i kujawskich. Dlatego o zamek toczyły się liczne walki w XIII wieku. Przy zamku wyrosło podgrodzie. Otrzymało ono prawa miejskie od księcia Ziemowita IV dnia 8 marca 1382 r. Wcześniej, bo w 1380 roku Ziemowit III obdarzył kościół w Gostyninie przywilejami i daninami.

W XIII wieku miasto pełniło funkcję kasztelani. W 1462 r. Kazimierz Jagiellończyk wcielił miasto i całą ziemię gostynińską do Korony. Potwierdził prawa wcześniej nadane miastu. Gostynin jako miasto królewskie otrzymało w 1529 roku od króla Zygmunta I Starego 300 włók lasu.

W okresie największego rozwoju w XVI w. liczyło około 2 tys. mieszkańców. W roku 1611 zamek gostyniński przeznaczono na więzienie dla cara Wasyla Szuskiego i jego rodziny. W okresie potopu szwedzkiego na zamku stacjonowała załoga szwedzka. Została w dniach 14—15 kwietnia 1656 r. wycięta przez czeładź obozową i chłopów wchodzących w skład armii Stefana Czarnieckiego. Zamek był też oblegany przez wojska carycy Katarzyny w okresie konfederacji barskiej.

W XIX w. władze Królestwa Polskiego wytyły Gostynin na ośrodek przemysłu sukienicznego. W związku z tym do miasta ściągnęło wielu Niemców. Założono wówczas folusz, postrzygalnię sukna i farbiarnię.

W 1861 r. Gostynin liczył 3.311 mieszkańców, a w 1897 r. — liczba ich wzrosła do 6.174.

W okresie międzywojennym miasto otrzymało Szpital Powiatowy, Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych, a także rozpoczęła się budowa sanatorium Przeciwgruźliczego w Kruku k. Gostynina.

Ludność miasta brała aktywny udział w walkach narodowo-wyzwoleńczych w XIX i XX w. W okresie okupacji hitlerowskiej działały tu tajne organizacje: Komitet Obrońców Polski i AK. Niemcy rozstrzelali wielu mieszkańców. W Polsce Ludowej w Gostyninie zbudowano wiele zakładów przemysłowych. Najważniejsze z nich to: Gostynińskie Przedsiębiorstwo Produkcji Pomocniczej Budownictwa i Zakłady Sprzętu Oświetleniowego „Polam-Elgo”.

Gostynin jest siedzibą wielu szkół. Liczy 13.200 mieszkańców.

KROŚNIEWICE — miasto leżało na XIX-wiecznym szlaku pocztowym z Warszawy do Poznania. Pierwsze wiadomości źródłowe o Krośniewicach pochodzą z XIV w. Osada była własnością rodziny rycerskiej Awdańców, a następnie rodzin szlacheckich Kucieńskich, Szczawińskich, Gomolińskich i Rembielińskich.

Nie znamy dokładnej daty lokacji miasta;

prawdopodobnie Krośniewice prawa miejskie otrzymały przed rokiem 1442. Znaczny rozwój miasta nastąpił w XVI wieku. Rozwinęło się w mieście rzemiosło. Po wojnach szwedzkich notujemy upadek miasta. Miasto liczyło zaledwie 200 mieszkańców. Mimo licznych przywilejów w XVIII wieku trwało dalej w stagnacji. Dopiero w XIX wieku zauważyć można rozwój miasta. Miasto było ośrodkiem lokalnego handlu (14 jarmarków w roku) i rzemiosła. W połowie XIX w. zbudowano tu szpital.

W 1870 r. Krośniewice utraciły prawa miejskie. Dopiero w okresie międzywojennym (1926) ponownie odzyskały prawa miejskie. Obecnie Krośniewice posiadają kilka zakładów przemysłowych: proszkownię mleka, nowoczesną młeczarnię, chmielarnię oraz zakłady maszyn rolniczych. Dużą część mieszkańców utrzymuje się też z usług w zakresie komunikacji kolejowej.

Obecnie Krośniewice liczą 3.965 mieszkańców. Zabytki: stare domy z pierwszej połowy XIX w. w rynku (m. in. dawny zajazd), park przy pałacu Rembielińskich z pomnikiem Józefa Poniatowskiego. Warto również zwiedzić prywatne muzeum historyczne.

KUTNO — miasto to wchodziło w skład dawnej ziemi gostynińskiej. Dopiero w 1867 roku zostało siedzibą samodzielnego powiatu kutnowskiego. Obecnie miasto jest ważnym węzłem kolejowym i drogowym. Pierwsza informacja w źródłach historycznych ukazała się o tym mie-

ście w 1301 roku. Wiadomo, że w tym roku istniał w osadzie kościół. W XIV wieku osada należała do rodu Ogończyków. Właściciele wyjednali u księcia Ziemowita IV wyjęcie wsi spod polskiego prawa ziemskiego, ponadto uzyskali przywilej na zorganizowanie targu. W XV wieku istniała tu szkoła. Właścicielami Kutna byli następnie: Kucińscy, Łascy i Zamoyscy. Po raz pierwszy prawa miejskie Kutno uzyskało przed rokiem 1432. Po wielkim pożarze w 1753 r. na prośbę Andrzeja Zamoyskiego, wówczas kanclerza koronnego, Stanisław August wydał w 1766 roku przywilej erylujący miasto na nowo na prawie magdeburskim.

W 1797 roku w 208 domach mieszkało 1960 osób.

W XIX wieku notujemy silne uprzemysłowienie miasta i jego okolic. Kutno obok Gostynina i Gąbina zostało wyznaczone przez władze Królestwa Polskiego przed powstaniem listopadowym na siedzibę osady sukienniczej. Czynna była tu fabryka cykorii i garbarnia. W 1865 roku w Konstancji k. Kutna powstała duża cukrownia.

W sumie po 1867 roku na terenie powiatu było osiem cukrowni czyli jedna cukrownia przypadała na około 100 km². Stan ten korzystnie wpływa na rozwój Kutna — stolicy powiatu. Pod koniec XIX w. powstała tu duża fabryka narzędzi i maszyn rolniczych należąca

do A. Vaedtkę. Duże znaczenie dla rozwoju miasta i powiatu miała przeprowadzona przez Kutno linia kolejowa, tzw. warszawsko-bydgoska w 1862 r., a następnie budowa linii kolei żelaznej do Łodzi i Poznania.

W 1897 r. liczyło 11.250 mieszkańców. Kutno było silnym ośrodkiem ruchu robotniczego i rewolucyjnego.

Pod koniec XIX w., w Kutnie powstają koła PPS. W 1905 do 1907 roku w mieście i okolicy wybuchają liczne strajki robotnicze. Społeczeństwo prowadzi walkę o język polski. W 1907 r. powstała w mieście pierwsza szkoła średnia. W okresie międzywojennym działała tu KPP, głównie wśród miejscowych kolejarzy. Miasto poniosło duże straty w zabudowie we wrześniu 1939 r.

W Polsce Ludowej Kutno ogromnie się rozbudowało. Rozwinął się i rozbudował przemysł farmaceutyczny, rozbudowano fabrykę maszyn rolniczych „Kraj”. Istnieje tu nowoczesny zakład wytwórczy podzespołów i lamp radiowych oraz inne.

W ostatnich latach w Skłęczkach zbudowano nowoczesne Zakłady Metalurgiczne dla potrzeb kutnowskiego i płockiego przemysłu.

Zabytki: stary dom z przełomu XVII i XVIII wieku, pałac z XVIII w., ratusz i kaplica z pierwszej połowy XIX w., a także dom Biblioteki Wojewódzkiej.

ŁĘCZYCA — stary gród, obecnie grodzisko na prawym brzegu Bzury koło wsi Tum, pochodzący prawdopodobnie z VI—VIII w., siedziba opactwa benedyktyńskiego w XI wieku. W 1161 r. konsekrowano okazałą romańską kolegiatę (biskup płocki Aleksander z Mallonne). Od XII

wieku Łęczyca była siedzibą kasztelanii, księstwa, a następnie województwa. Z synodem odbywanym w 1180 roku, wiąże się powstanie tzw. Szkoły Płockiej. W grodzie łęczyckim do II rozbioru Polski zbierały się sejmiki ziemskie. W XII wieku na zachód od grodu ukształtowała się nowa osada targowa, przeniesiona w XIII w. nieco na północ. Poprzednie miejsce zwano odtąd starym miastem.

W XIII—XIV wieku miasto było wielokrotnie niszczone przez różne najazdy m. in. Litwinów, Krzyżaków.

Za czasów panowania Kazimierza Wielkiego wzniesiono tu zamek, a miasto otoczono murami.

W XIV—XVI wieku miasto słynęło z wyrobu sukna. Duży rozwój miasta notujemy w XVI w. Lustracje podkreślają w tym czasie rozkwit rzemiosła łęczyckiego. Uchwały sejmowe z XVII w. (1629, 1643, 1647) wyznaczyły Łęczycę na jeden z 6 ośrodków, gdzie miała się odbywać wymiana handlowa między polskimi a zagranicznymi kupcami.

Miasto jak wiele innych zostało dotkliwie zniszczone w okresie potopu szwedzkiego. Pozostały zaledwie trzy domy. Wielu mieszkań-

ców zginęło. Również w okresie wojny północnej Szwedzi zajęli Łęczycę. Dopiero koniec XIX wieku zaznaczył się ożywieniem życia gospodarczego. W początkach Królestwa Polskiego w latach 1818—1820 do miasta zaczęli napływać sukiennicy — tkacze, a także przędzalnicy i farbiarze. W 1823 r. było tu 16 majstrów tkackich i czeladników. W kilka lat później już ponad 250 osób trudniło się tkactwem i przędzalnictwem. Już w tym czasie były próby zorganizowania nakładu i manufaktury. Rozwój przemysłu był czynnikiem miastotwórczym, w 1810 r. miasto liczyło około 2.000 osób, a w 1828 r. już 3.291 mieszkańców. Po roku 1832 przemysł wełniany upadł. W drugiej połowie XIX w. rozwinął się tu drobny przemysł, głównie związany z rolniczym zapleczem (fabryczka narzędzi rolniczych, browary, olejarnie, młyny, cegielnia). W 1900 roku liczba mieszkańców Łęczycy wzrosła do 8.863 mieszkańców. Łęczycza posiada bogate tradycje szkolne. Działało tu kolegium jezuickie, szkoła wydziałowa, a także gimnazjum i seminarium nauczycielskie. Ludność Łęczycy brała udział w powstaniach narodowych (powstanie listopadowe oraz styczniowe, rewolucja 1905 roku). W 1923 r. Łęczycza uzyskała połączenie kolejowe z Łodzią.

We wrześniu 1939 r. połowa zabudowy miasta została zniszczona, a 60% ludności zginęło w różnych obozach koncentracyjnych. Działała tu PPR i GL. Wyzwolenie miasta nastąpiło 19 stycznia 1945 r. W okresie Polski Ludowej powstały tu nowe dzielnice mieszkaniowe, uruchomiono kopalnię odkrywkową węgla brunatnego oraz kopalnię rudy żelaznej, „Garbolin”, „Topola”, „Strzelec”.

W mieście działa Powiatowy Dom Kultury i Dom Kultury Górników. Miasto jest siedzibą (w zamku) Muzeum Ziemi Łęczyckiej oraz Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej. Wydawane jest czasopismo „Ziemia Łęczycka” (dwutygodnik). W Łęczycy istnieją cztery szkoły podstawowe, w tym jedna zbiorcza szkoła gminna, 2 licea ogólnokształcące i 5 szkół zawodowych różnych typów. Miasto liczy 14.700 mieszkańców.

Zabytki: Zamek z XIV w. (w odbudowie), romańska archikolegiata w Tumie pod Łęczycą, gotycki kościół św. Andrzeja z XV w., wczesnobarokowy kościół i klasztor bernardynów z XVII w., klasycystyczny budynek szkoły, pozostałości murów miejskich z czasów Kazimierza Wielkiego.

z pięciu prowincji Polski Piastowskiej — Mazowska.

ŁĘCZYCZA — osada wczesnośredniowieczna. Najstarszy i najważniejszy gród Mazowsza. Badania archeologiczne ujawniły na wzgórzu Tumskim ośrodek kultury pogańskiego z VIII-IX w. oraz grodu z X w. Za czasów Mieszka I i Bolesława Chrobrego był głównym ośrodkiem jednej

około tysięcznego roku zostało założone w Płocku opactwo benedyktyńskie. W latach 1037—1047 stolica państwa Masława. Za czasów Bolesława Śmiałego w 1075 r. powstało (najpóźniej) biskupstwo płockie. Od chwili objęcia władzy przez Władysława Hermana w 1079 r. aż do momentu śmierci Bolesława Krzywoustego w 1138 r. Płock był faktyczną stolicą Polski. Z tego czasu wykopaliska archeologiczne ujawniły kilka budowli o architekturze preromańskiej i romańskiej. W XII—XIII wieku miasto doznało najazdów Pomorzan, Prusów, Jaćwągów, Litwinów, Rusinów. Od 1138 r. Płock był siedzibą książąt mazowieckich, potem płockich.

W 1237 roku otrzymał prawa miejskie od Konrada I Mazowieckiego dyplomatem biskupa płockiego Piotra I.

Za czasów panowania Kazimierza Wielkiego wybudowany został gotycki zamek, kościół św. Bartłomieja oraz mur obronny okalający miasto. Po roku 1466 notujemy rozwój miasta i handlu wiślanego. W 1495 r. miasto zostało inkorporowane do Korony. W trzy lata później Płock otrzymał przywilej na budowę wodociągów. Wiek XVI to „złoty wiek” w dziejach miasta. Następuje rozwój rzemiosła, produkcji sukna i płótna. Rozwinięło się szkolnictwo na poziomie wyższym.

Ludność grodu nad Wisłą wynosiła w XVI wieku około 5 tys. W 1564 r. Płock liczył 600 domów.

W XVII—XVIII w. następuje upadek miasta. Dużemu zniszczeniu uległ Płock w okresie potopu szwedzkiego. W 1664 roku miasto liczyło tylko 140 domów. Po drugim rozbiorze Polski (1793) Płock został siedzibą kamery i rejencji pruskiej.

W okresie Księstwa Warszawskiego był siedzibą departamentu, w okresie Królestwa Polskiego od 1816 — stolicą województwa, a od 1837 — guberni. Płock 1860 liczył 13 tysięcy mieszkańców, w 1897 — 27 tys., a w 1913 — 31 tys.

Mieszkańcy i młodzież Płocka brała aktywny udział w walkach narodowo-wyzwoleńczych w okresie zaborów, w powstaniu listopadowym, w styczniowym oraz w okresie rewolucji 1905 — 1907 r.

Płock od początków XX w. był silnym ośrodkiem ruchu robotniczego i rewolucyjnego. W okresie międzywojennym miasto pełni funkcje powiatu. Brak rozwiniętego przemysłu i perspektyw rozwojowych, 3500 bezrobotnych (1939). W 1925 roku Płock otrzymał połączenie kolejowe z Kutnem, a w 1937 r. z Sierpcem. W 1938 r. liczba mieszkańców wynosiła 33,8 tysięcy. We wrześniu 1939 r. Płock został włączony w skład Rzeszy. Miasto poniosło ogromne straty ludności w okresie okupacji — 1/3 mieszkańców zginęła. 21 stycznia 1945 roku nastąpiło wyzwolenie Płocka przez radzieckie wojska II Frontu Białoruskiego.

W Polsce Ludowej następuje intensywny rozwój; rozbudowano Fabrykę Maszyn Żniwnych, Stocznię Rzeczną, zbudowano różne zakłady

przemysłu rolno-spożywczego. W 1955 roku liczba mieszkańców Płocka wynosiła 37.015.

Lokalizacja w Płocku przemysłu rafineryjnego i petrochemicznego w 1959 roku stała się punktem zwrotnym w rozwoju miasta. Obecnie poza wymienionymi zakładami przemysłowymi, MZRiP, jeszcze w budowie znajdują się Zakłady Dziewiarskie „Cotex”.

Płock jest siedzibą 15 szkół podstawowych, 4 liceów ogólnokształcących, 41 techników, liceów zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych. Od 1967 roku istnieje tu Filia Politechniki Warszawskiej. W mieście działa Towarzystwo Naukowe Płockie od 1820 r. (organ kwartalnik „Notatki Płockie”), Muzeum Mazowieckie, Międzynarodowy Klub Książki i Prasy, teatr oraz wiele innych instytucji kulturalnych i społecznych.

W 1974 roku liczba mieszkańców Płocka wynosiła 84.663 osoby.

Zabytki: 140 obiektów zabytkowych, wśród nich gotycki zamek piastowski z XIV wieku, z relikwiami architektury preromańskiej i romańskiej z X i XI w., kościół katedralny z XII wieku, dawna kolegiata św. Michała z XIII — XV wieku, wraz z kolegią z XVII w., zespół urbanistyczny Starego Miasta, zabudowa klasycystyczna Placu Narutowicza, Ratusz klasycystyczny z XIX w., klasycystyczny budynek kamery pruskiej z 1802 roku przy ul. Kolejowej 15 (obecnie Urząd Wojewódzki).

SIERPC — jedno z najstarszych miast na Mazowszu. Pierwotnie nazwany Sieprcem. Rozwijało się dzięki położeniu na szlaku handlowym z Poznania przez Toruń na wschód. Znajdował się tu gród, przy którym rozwinęło się podgrodzie. Po raz pierwszy nazwa miejscowości występuje w tzw. falsyfikacie mogilneńskim w 1065 r. W nieustalonym czasie przeszedł Sierpc na własność biskupów płockich. Dopiero w 1322 r. drogą zamiany stał się własnością księcia płockiego Waclawa. We wspomnianym roku książę nadał Sierpcowi prawo średzkie. Sierpc prawdopodobnie w XIII wieku był siedzibą kasztelana. W XIV był miastem prywatnym nadanym przez księcia mazowieckiego Jąskowi Pilikowi.

W końcu XV wieku istniał tu przytułek dla ubogich. Od połowy XVI wieku Sierpc był siedzibą powiatu. W XVI w. był zniszczony przez liczne pożary. Na początku tego wieku był własnością rodziny Sieprskich. Liczył w tym czasie ok. 2 tys. mieszkańców. Znany był z wyrobu sukna. Rzemieślnicy Sierpca uzyskali przywilej pozwalający im opatrywać swoje wyroby znakiem „S” z koroną u góry i lwem u dołu.

Po wojnie szwedzkiej (1655—1660) liczył zaledwie 400 mieszkańców. Po drugim rozbiórce znalazł się w granicach zaboru pruskiego. W końcu XVIII w. przestał być powiatem,

dopiero w 1867 r. staje się ponownie stolicą powiatu.

W 1810 r. miasto liczyło 1972 mieszkańców, a w 1868 r. — 5015, zaś w 1897 — 7.800 osób. W drugiej połowie XIX w. posiadał drobne zakłady wytwórcze oraz rzemiosło. W okresie międzywojennym (1937) — stał się ważnym węzłem kolejowym. Miało to znaczny wpływ na jego dalszy rozwój. W 1910 roku liczył około 8 tys. mieszkańców, w 1921 r. — 8.466 mieszk., a w 1939 — 10.900 mieszkańców.

Wojna 1939 roku i okupacja hitlerowska wyniszczyła ludność miasta. Zginęło około 3.000 osób, głównie narodowości żydowskiej. Na terenie miasta działała konspiracyjnie PPR, oraz GL, AL, BCH i AK.

Po wyzwoleniu w roku 1945 miasto wzbogaciło się o nowe zakłady przemysłowe: wytwórnię pasz treściwych i nowoczesny browar, a także nowe szkoły: Technikum Ekonomiczne, Technikum Mechaniczne, w budowie znajduje się Liceum Ogólnokształcące.

Miasto posiada liczne zabytki mimo wielu zniszczeń w różnych okresach czasu.

Cennym zabytkiem jest kościół farny, noszący cechy stylu gotyckiego; gotycki kościół św. Ducha z początku XVI wieku, kościół przyklasztorny obecnie benedyktynek z przełomu XV—XVI wieku. Z pierwszej połowy XIX w. pochodzi ratusz klasycystyczny, zaś z XVIII w. chata zwana kasztelaną.

WYSZOGRÓD — pierwsza wiadomość o grodzie pochodzi z 1065 roku. Wymieniono jest w tzw. falsyfikacie mogilneńskim. Pełni funkcję grodu obronnego. W XII w. został tu wzniesiony na miejscu grodu zamek przez księcia mazowieckiego Konrada I.

Od XIII w. był siedzibą kasztelanii. W XIV wieku pełnił też funkcję stolicy ziemi wyszogrodzkiej. Otrzymał prawo miejskie (chełmińskie) od księcia mazowieckiego Janusza I. Od XV wieku był głównym ośrodkiem sukiennictwa na Mazowszu. W XVI wieku miasto otrzymało liczne przywileje królewskie. W latach potopu szwedzkiego, a następnie w wyniku pożaru miasto znacznie podupadło. W 1564 roku liczyło ok. 2,5 tys. mieszkańców, zaś w drugiej połowie XVII wieku zaledwie 600. Po drugim rozbiórce Polski Prusacy zagarnęli miasto. Prusacy między innymi przeznaczyli na rozbiórkę mury spalonego przez Szwedów zamku.

W 1827 r. liczba mieszkańców wzrosła do 3.400 osób.

Po wybudowaniu linii kolejowej tzw. nadwiślańskiej w 1877 r. rola Wisły jako szlaku komunikacyjnego bardzo się zmniejszyła. Wówczas miasto uległo stagnacji gospodarczej. W 1861 r. liczyło 4091 mieszk., a w 1897 — 4160 mieszkańców, w 1910 r. — 4747, w 1921 — 4297 mieszkańców.

W okresie międzywojennym pełniło funkcję ośrodka handlu lokalnego. W 1939 roku liczyło

6379 mieszk. We wrześniu 1939 r. miasto zostało poważnie zniszczone. W czasie okupacji w mieście i okolicy działała AK, „Sierp i Młot”, a także PPR.

W pierwszych latach po wyzwoleniu miasto zostało odbudowane ze zniszczeń wojennych. Liczba mieszkańców wynosiła w 1946 roku zaledwie 2.267 osób, w 1961 r. wzrosła do 2.517. Obecnie Wyszogród zamieszkuje 2.728 osób. Około 25% ludności zajmuje się w dalszym ciągu rolnictwem. W mieście znajduje się zbiorcza szkoła gminna i Liceum Ogólnokształcące im. Jana Śniadeckiego.

Zabytki: grodzisko na wzniesieniu nad Wisłą, prezbiterium kościoła pofranciszkańskiego z XV wieku, a także późnobarokowy kościół parafialny z lat 1773—1786.

ŻYCHLIN — leży nad rzeką Słudwią, 19 km na wschód od Kutna. Liczne znaleziska archeologiczne w mieście i okolicy wskazują na dawne istnienie osady.

Przed rokiem 1331 istniała tu wieś z kościołem należąca do sędziego łęczyckiego Chwała. Do XIX wieku był

własnością szlachecką. Nadanie praw miejskich nastąpiło prawdopodobnie przed 1397 rokiem. W XVI wieku miasto posiadało rozwinięte rzemiosło. Mieściła się tu szkoła. W XVII—XVIII w. nastąpił upadek miasta. W okresie zaboru pruskiego (1793—1806) nastąpił rozwój rzemiosła i wzrost liczby ludności do 743 osób. W 1820 r. liczba mieszk. wzrosła do 1391, w tym czasie w Żychlinie przeważała ludność żydowska (846 osób). Ludność miasta pięknie się zachowała w okresie powstania styczniowego.

W przededniu powstania 22 stycznia 1863 r.

oddział złożony z mieszczan oraz robotników cukrowni w liczbie 500 osób wypędził z miasta carską załogę. Miasto zostało opanowane przez powstańców. W 1870 roku Żychlin stracił prawa miejskie. W drugiej połowie XIX wieku znacznie się rozwinął. Znajdowało się tu wiele zakładów i fabryczek; fabryka mydła i świec, garbarnia, kotłarnia, gwoździarnia, a także duża cukrownia w Dobrzelinie. Miasto posiadało od 1862 roku połączenie kolejowe z Warszawą i Kutnem. W 1886 zamieszkiwało w osadzie 2 tys. mieszkańców, a w 1897 już 7.830. W 1924 roku Żychlinowi przywrócono prawa miejskie. W 1939 r. liczył 8.276 mieszkańców. Po drugiej wojnie światowej (1946) ludność miasta zmniejszyła się do 6 tysięcy osób. Obecnie (1974) miasto liczy 8.379 mieszk. Żychlin posiada silnie rozwinięty przemysł elektrotechniczny — Zakłady Wytwórcze Transformatorów „Emit”. Posiada trzy szkoły podstawowe, liceum ogólnokształcące im. A. Mickiewicza, trzy szkoły zawodowe, w tym zasłużone dla miasta Technikum Mechaniczno-Elektryczne.

Poza wymienionymi miastami na terenie nowo utworzonego województwa płockiego następujące miejscowości miały nadane w przeszłości prawa miejskie:

Osmolin, Pacyna, Trębki, Zajezerze na obszarze byłego powiatu gostynińskiego.

Dąbrowice, Łąkoszyn, Oporów, Orłów — na obszarze byłego powiatu kutnowskiego.

Gieczno, Grabów, Parzęczew, Piątek, Świnice Warckie, Witonía — na obszarze byłego powiatu łęczyckiego.

Bielsk, Bodzanów, Drobin — na obszarze byłego powiatu płockiego.

Kiernozia — były powiat łowicki.

Czerwińsk — były powiat płoński.

Łłów — był powiat sochaczewski.

Aneks opracowano na podstawie literatury:

1. Miasta Polskie w Tysiącleciu, t. II, Wrocław — Warszawa—Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1967 r.
hasło — województwo łódzkie s. 7—98,
hasło — województwo warszawskie s. 447—528.
2. Praca zbiorowa — Dzieje Płocka, Płock TNP — 1973 r.
3. Br. Nowicka, Wyszogród, Płock — TNP 1970 r.
4. Miasta woj. warszawskiego, Notatki Płockie nr 2/42 z 1967 r.
5. T. Kowalewski, Płock przewodnik, TNP, Płock 1970 r.
6. Zb. Sokołowski, J. Żmudziński, Mazowsze płockie

— przewodnik turystyczny, Warszawa — 1967 r.

7. Praca zbiorowa, Sierpc — Studia i Materiały. TNP Oddział w Sierpcu Płock—Sierpc 1972 r.
8. M. Chudzyński, Ziemia Gostynińska za panowania książąt Mazowieckich, Notatki Płockie nr 4/53 z 1969 r. s. 26—33;
9. M. Chudzyński, Zamek Książąt Mazowieckich w Gostyninie, Mówią wieki Nr 1 z 1970 r., s. 28—30.
10. M. Chudzyński, praca doktorska „Rozwój gospodarczy zachodnich powiatów Mazowsza lewobrzeżnego (powiaty: gostyniński, kutnowski, łowicki i sochaczewski) w latach 1864—1900). Maszynopis. Płock 1975 r.